

JEZIKOSLOVNA TEORIJA MATIJE ČOPA V SLOVENSKI ABECEDNI VOJNI

Čop je, verjetno po zgledu Čelakovskega, na slovensko jezikoslovje gledal nekako zviška, in to mu je večkrat v precejšnji meri meglilo pogled na stvari, kakršne so v resnici. Prav je imel pravzaprav samo v tem, da se je (tudi po zgledovanju na J. Zupana) tako odločno upr. vnašanju grško-cirilskih črk v latinico, torej v tistem, glede česar (lepotno) celo njegovi nasprotniki v črkarski pravdi niso bili drugačnega mnenja, so pa jezikoslovno funkcionalnost postavljali nad načelo — recimo — lepega, očesu dopadljivega. Enako bi lahko rekli — za prav tako tudi že pred njim zastopano misel (A. T. Murko, A. M. Slomšek) —, da se z novimi pisavami Slovenci še bolj cepimo, namesto da bi si bili, kolikor se pač da, enotni (Prekmurje je še in bo tudi potlej imelo svojo pisavo), in da se z novimi črkami osamljamo iz zahodnoslovanske in evropske latinične skupnosti (Čelakovský), ki ji vendarle ostanemo bližji celo v primeru, da nad *c z s* uvedemo (po češkem zgledu) kljukice za označevanje šumevcev (čeprav bi bilo še najbolje ostati pri veččrkjih, kakor jih poznajo zlasti na evropskem zahodu).

Matija Čop regarded Slovene linguistics, probably following Čelakovský's example, somewhat condescendingly, therefore his view of things as they really were was often considerably blurred. There was practically only one thing he was right about, and that was his determined resistance (echoing that of J. Zupan) to the introduction of Graeco-Cyrillic letters into the Latin alphabet; but then, this was the one thing which (for reasons of aesthetics) was regarded in the same negative way even by his opponents in the Alphabet War, except that they were putting linguistic functionalism above the principle of, say, (typo)graphic sightliness. The same could be said about his admonitions, likewise expressed prior to him (by A. T. Murko, by A. M. Slomšek), that the new alphabets were splitting Slovenes even further, when they should be as united as possible (at that time Prekmurje still had, and would continue to have, its own alphabet), and that the new letters were isolating them from the West Slavic and European community of the Latin alphabet (Čelakovský), from which a detachment, but a lesser one nevertheless, was to be caused even by adopting (following the example of the Czechs) háčekš over *c z s* to indicate shibilants (although it would have been best to retain the digraphs, like the languages of Western Europe).

0 Po naši vednosti M. Čop doslej še ni bil podrobneje obravnavan kot slovenski jezikoslovec, pravzaprav kot jezikoved, tj. človek, ki se poklicno sicer nima za jezikoslovca, je pa nosilec pomembnih, javno izraženih predstav o jeziku. Kar se o njem v tem oziru piše¹ s strani slovstvedov, nekako splošne sodbe o nekaterih njegovih nazorih, je podano predvsem s stališča slovstvednih interesov in zelo splošne zavesti o jezikoslovju.² Od jezikoslovskih izjav k tej problematiki je zelo dragocen Nahtigalov komentar k Čopovemu odgovoru Kopitarju, tj. k Čopovemu zadnjemu delu abecedne vojske,³ marsikaj

¹Prim. bibliografijo v F. K i d r i č a sestavku Č o p, Matija, SBL 1, 1925, 97–109, konkretno 108–109.

²Prim. iz novejšega časa Zgodovino slovenskega slovstva II, 1, Romantika in realizem, I, 1959, konkretno Matija Čop, str. 98–100, avtor L. L e g i š a (z bibliografijo važnega novega do tega časa); J. K o s, Matija Čop, Znameniti Slovenci, 1977, 223 str. (z bibliografijo 193–195, v glavnem po Legiši); A. S l o d n j a k, J. K o s, Pisma Matija Čopa, I, 1986, 367 str., II, 1986, 180 str.; R. Š t e f a n, N. J e ž, Čopovi galicijski dopisniki, 1989, 446 str.; J. K o s, Matija Čop, Pisma in spisi, 1983, 230 str.

³Jerneja Kopitarja spisov II. del, 2. knjiga, Ljubljana, 1945, 321–352. Ne P o g a č n i k e K o s

jezikoslovnega pa je tudi v mojem prispevku Kopitar–Prešeren–Čop.

1.1 Na splošno lahko rečemo, da je M. Čop v Abecedni vojni⁴ na slovenske jezikoslovce gledal nakako zviška (takó je to intoniral že Čelakovsky v kritiki Čbelice). To lahko ponazorimo z več mesti iz njegovega pisanja. Tako jih ima za »posamezne može iz tistih malih slovanskih vej, ki nimajo nikakršne ali pa le nepomembno književnost« (1). In v to sobesedilo postavlja takoj Kopitarja, »seveda še iz l. 1808, preden je zapustil Kranjsko« (2). Ali prav tam: »Nepoznavanje ali vsaj ne ustrezno upoštevanje razmer slovanskega pismenstva (Schriftwesens) je bilo torej glavna pobuda za himerične načrte splošnoslovanskega načina pisanja. Ti so tudi večinoma prihajali iz malih slovanskih vej«. (To mesto spet spominja na Čelakovskega.) Pri Poljakih in Rusih »se boljše⁵ glave navadno ukvarjajo z drugimi stvarmi kot s slovničnimi tuhtanji, ki so pri nas tolikšnega pomena« (2). Ali: »Če se npr. o iznajdbi nekaj novih črk govori v tonu kot g. Kopitar v svoji Slovnici str. 203«. Podobnih mest bi pri Čopu v ABC I našli še več.

Taka (po Čelakovskem prevzeta) intonacija pisanja, objavljenega pod naslovom Slovenska abecedna vojna, v bistvu ne kaže, da bi pri prizadevanju teh po Čopu čudakov bilo mogoče pričakovati sploh kaj pametnega, zato tak kritik težko ostane pravičen stvári svojega nasprotnika.

1.2 Čop si je v tem introitusu svoje Vojne za osnovo svojega pisanja formuliral šest načel, kakor si jih je razbral iz pisanja predvsem Kopitarja (in to ne samo iz njegove slovnice), pa tudi iz Metelka in J. Burgerja, s katerima tu Čop polemizira. Ta načela so (3): I — Piši, kakor govoriš; II — Vsak p o s e b e n (elementaren) glas naj ima p o s e b n o znamenje; III — Vsak n e s e s t a v l j e n glas naj ima n e s e s t a v l j e n o znamenje;

tega dela ne navajata, seveda tudi ne L e g i š a. — O m o j e m Kopitar–Prešeren–Čop glej niže, opomba 29.

⁴Kot znano, je napisal tri sestavke v Ilirskem listu l. 1833 (dalje ABC oz. Abecedna vojna I oz. II, III. Strani tu navajamo v oklepaju med razpravnim besedilom. Kolikor se oziram na Čelakovskega kritiko prvih treh zvezkov Kranjske čbelice v Čopovem nemškem prevodu in na Čopov dostavek k tej kritiki, se to nanaša na J. Kosa izdajo Matija Čop, Pisma in spisi, prevod J. Modra; vsi drugi prevodi so moji.

⁵Torej konkretno Kopitarjeva ali Metelkova glava nista med »boljšimi«. V zvezi s tem naj omenimo po N a h t i g a l u (Jerneja Kopitarja spisov II. del (dalje JKS II), 1. knjiga, XIX. mesto, ki po tej Čopovi (pravzaprav Čelakovskega) logiki uvršča med male in manj dobre glave tudi Dobrovskega: »Da je tudi Dobrovsky in to pred Kopitarjem razmišljal o pomnožitvi latinske abecede s cirilskimi znaki za slovanske jezike, kaže pismo z dne 14. avgusta 1797 dolnjelužiškemu prevajalcu sv. pisma stare zaveze I. F. Fricu (Chóšebuž 1796) /naš prevod iz nemščine/: »Škoda, da se zaradi različnosti pravopisa brez potrebe ločimo in se zmeraj bolj eden drugemu oddaljujemo . . . Kako pa v primeru, če bi si kdaj zamislili za vse Slovane povsem ustrezajočo latinično abecedo, v kateri bi bili manjkajoči glasovi nadomeščeni iz ruščine, tako da bi vsak glas imel preprost lik, s čimer bi se lahko izognili grozovitim /črkovnim/ sklopom.« (V. Jagić, Istočniki / . . / II, 624–625).

⁶»Č/e bi nam, pravim, nebo poslalo drugega, rimskega Cirila, ki bi, posnemovaje onega prvega, g r š k e g a, kot razmišljajoči Rimljan, k nespornim 20 rimskim črkam priznašel n a m š e 9 (preostalim plemenom deloma nekaj več, deloma manj) n o v i h, rimskim n a l i k o v n i h, črk — potem bi bili Slovani edini srečnejši v Evropi, ki bi tako imeli p o p o l n i n r a z u m e n črkopis!« Ravno tam že ta črkopis imenuje »n e l e n a k o o b l i k o v e n, temveč hkrati z a k o n o m č r k o p i s a p o p o l n o u s t r e z a j o č «.

IV — Naglasna znamenja ne morejo zaznamovati modifikacije glasov; V — Črke naj imajo glasovno vrednost kakor v latinščini, za glasove, ki so značilnost kranjsčine, pa je treba iznajti nove, prilegajoče se prvim; VI — Nova pisava naj bo osnova za vsa slovanska narečja, se pa zanje znamenja lahko pomnožijo ali tudi opustijo.

Čopu se vsa ta načela zdijo ovrgljiva, in dokazovanje te njegove misli je osnovni predmet njegovega pisanja v Abecedni vojni. — Poglejmo, ali mu je to uspelo.

1.2.1 Glede načela Piši, kakor govoriš se je Čop moral zateči k »dobesednemu razumevanju« (3) tega načela, tj. da je treba zapisovati vse odtenke fizične narave glasov, pa tudi vse glasove danega jezika v vsej njegovi narečni pisanosti. — Oboje je seveda nemogoče. To, kar je Kopitar — in drugi, od katerih je to misel prevzel — imel na misli, je pa naslednje: Kolikor fonemov, toliko črk.⁷ Z eno, dvema izjemama se je Metelko tega tudi držal, saj je prek tega okvira šel pri upoštevanju enega tudi po njem v glavnem medmetnega glasu, namreč *h*⁸ (kar je poseben problem, takrat pač malo rešen); pa morda še s črko za *šč*, s čimer je bilo mišljeno to, da bi jo lahko brali tudi le kot eno črko, torej bodisi *šč* bodisi *š* (takemu *š* — in še *č*, *ž* — je tudi Čop pripisoval posebno naravo nasproti navadnemu *š*). Poseben problem je še črka za naglašeni jat (tj. *é*), o čemer bo še govor.

Torej je Metelkov knjižni sestav ločil naslednje tri skupine glasov in njim ustrežajočih črk (v sedanjem strukturalnem prikazu: 9 + 8 + 16 črk, skupaj 33, pri čemer pa *é* v naši preglednici ni upoštevan):

<i>i</i>	<i>u</i>		<i>m</i>	<i>v</i>	<i>n</i>	<i>r</i>	<i>l</i>		<i>p</i>	<i>t</i>	<i>s</i>	<i>š</i>	<i>k</i>	<i>f</i>	<i>c</i>	<i>č</i>	<i>ś</i>	<i>h</i>	<i>h</i>
<i>e</i>	<i>ə</i>	<i>o</i>							/	/	/	/	/						
<i>ε</i>	<i>ɔ</i>								/	/	/	/							
	<i>a</i>								<i>ń</i>	<i>l'</i>	<i>j</i>			<i>b</i>	<i>d</i>	<i>z</i>	<i>ž</i>		

Pri samoglasnikih se je Čop upiral dvojnemu ozkemu *e*, sicer Dolenjcu lahko razberljivemu,⁹ polglasniku in v bistvu tudi sploh razločevanju med ozkima in širokima *e* oz. *o*.¹⁰ Bil je torej za petmestni samoglasniški sestav, kakor ga je poznal npr. iz srbohrvaščine (čeprav se nanjo ne sklicuje), dejansko pa tudi iz poljščine, če ne upoštevamo samo pozicijsko danih nosnikov *e* in *o*.¹¹ T. i. jatovski *e* bi Čop žrtvoval zato, ker ga ne poznajo Gorenjci, polglasnik ter ozka oz. široka *e* in *o* pa zato, ker teh glasov ne poznajo

⁷Poleg tega je to načelo veljalo tudi glede na živost jezikovnih sredstev v danem zgodovinskem trenutku in pri konkretnem nosilcu tega jezika, ne v izobraženskem sloju, temveč v ljudstvu kot takem.

⁸Navadni *h* je v skladu z ustreznim mestom (169–170) v Kopitarjevi slovnici določil za glas, kakor ga izgovarjamo v medmetih (npr. *haha*) in ga poznajo npr. Nemci tudi kot fonem v navadnem besedju (*Heim*), *h* pa mu je bil mehkonebni pripornik [x], npr. v *hiša* (nem. besedo *hoch* bi torej Metelko, poslovenjeno, pisal kot *hoht*) — prim. slovensko ljudsko *biti hoh* 'b. ponosen'. Čop je (II 5) pravilno zavračal mnenje, da bi v slovenskem knjižnem izgovoru različnost *h*-jev upoštevali v prevzetih lastnih imenih: »Sploh bi naš /novi/ črkopis, čeprav že ima 32 črk, moral biti še precej pomnožen, če bomo v njem hoteli imeti znamenja za vse glasove, ki se pojavljajo v t u j i h lastnih imenih.« Kolikor so [h] zagovarjali tudi za glagol *hoteti* oz. (po češkem zgledu) za pripornik iz *g* (ki pa je poleg tega zveneč) v naših narečjih, je to Čop spet upravičeno zavračal.

⁹Prim. *sveit* — *piet*, enako *must* — *nuosim* (prvo glede na nasprotje *kriha* — *must*).

¹⁰Češ da tega nasprotja nimajo vsa slovanska narečja.

¹¹Ti se v danih položajih razvezujejo kot *e* oz. *o* + *n* ali *m*.

vsi Slovenci (polglasnika npr. ne Štajerci, ne glede na to, da je polglasnik še grd glas),¹² kolikor pa to razliko poznajo, je nimajo vsi Slovenci (npr. Korošči v nasprotju s Kranjci) v istih besedah.¹³

Čop je sicer gotovo vedel, da so Rusi tedaj v pisavi ločevali poseben, jatovski, *e*, in sicer kljub temu, da ga je bilo iz govora težko razbrati (npr. iz nasprotja *greh* — *šel*, pa ob hkratnem množinskem *zvezdy* z izgovorom *e*-ja kot *o*, ki je sicer bil značilen za *šel*). Res pa je, da zaradi naslonitve našega knjižnega jezika pri samoglasnikih na gorenjščino — pravzaprav ljubljansčino — jat ni imel veliko možnosti, da bi bil v knjižnem jeziku tudi res obstal: je pa za jezikoslovje zelo pomemben in ga je ohranjal še Pleteršnikov slovar, pač zlasti po Škrabčevi zaslugi. Dvojnost ozki proti široki *e*-ji in *o*-ji pa je sicer v knjižnem jeziku ostala, to pa na osnovi razvrstitve, kakršna je v obeh osrednjih slovenskih narečjih, ne pa morda v koroščini, na katero je pri tem opozarjal Čop.

Pri *z v o č n i k i h* je Metelkov sestav obstal, le da sta se mehka *l* in *n* pisala — kakor pred Metelkom in kakor je spet želel Čop — z dvočrkjema *lj* in *nj* (kar so prevzeli tudi Hrvatje) — to pa je nazadnje pripeljalo k dvoglasovnemu¹⁴ izgovoru pred samoglasnikom, čeprav še SP 1962 zanju zahteva enoglasni izgovor.

Pri *n e z v o č n i k i h* Čop Metelkovi črki za *šč* glede na od njega razglaševani gorenjski posebni *š* niti ni prav ugovarjal, je pa hkrati pripomnil, da bi potem morali ločiti tudi dvojna *č* in *ž*, glede na Gorenjce z leve strani Kokre (to mesto pri Čopu je deloma po Kopitarju (177)) pa celo trojni *č*, ker da je tisti iz *k* (slovensko nebnjenje) drugačen od prvih dveh (3). Tu je Čopa na splošno zavedlo nerazločevanje fonemske variante od fonemov, je pa vprašanje, ali sta se dve (tri pri *č*) vrsti šumevcev na Gorenjskem res govorili. Mehčane oz. jotirane šumevce, konkretno *š*, naj bi namreč po Čopu (3) »okrog Radovljice, Rodin, Bleda itd.« govorili tudi v besedah *pošast*, *še*, *šega*, *šiba*, *šola*, *šum* itd. »in pri vseh primernikih na -*ši*«, kar bo komaj držalo.¹⁵ Primeri, ki bi se izgovarjali različno pri *ž* in *č*, naj bi bili: *žena* — *ponižna*, *teži* — *též(ji)* oz. *več* — *prèč*, *če* — *čep*, *čita* (kita), *čen*—*ča*, *čelo*. Pri *ž* gre samo za razliko v položaju: t. i. mehkejši je pred naglašanim *e* oz. *i*, navadni pa za njima, pri *več* in *če* bi lahko šlo za odraz nekdanjega *t'* (v tem primeru pa bi *č* morali imeti tudi v *sveča* itd.). Če naj bi bila tudi *č*-ja v *čenča* različna, je to očitno samo glede na položaj pred sprednjim oz. srednjim samoglasnikom. Razlika med *če* in *čep* je pač ta, da je prvi (lahko) tudi nenaglašen, in podobno je tudi pri *več*. (O jeziku, n. m. 105, glede tega: »/V/endar bi primerov, kdaj izgovarjamo eno, kdaj drugo, ne znal skrčiti v pravila, čeprav posamezne primere natančno razločim /./«)

Povsem mimo ga je Čop usekal pri razpravljanju ob misli, da bi bilo slušno razliko (tonemsko, kakor bi danes rekli) med *vrât* (Hals) in *vrát* (der Tore) (enako pri *kaplja*), v naslednjih primerih pa tudi za ozki *e* (*dela*), za *i* (*politi*), ozki *o* (*poroka*), *u* (*kupā*, *drugā*) treba zapisovati s posebnimi črkami (11). Za široki *e* in *kupā* se je pač zmotil, ker se *ženi* glasi akutirano tako v primeru, da gre za *daj*. ed. kakor za velelnik (kolikor Čop tega ni nanašal na čustveno izgovorjenost, kar bi v gorenjščini pač res dalo cirkumfleks,

¹²O tem prim. 1.3.2. Že v O jeziku (Pisma in spisi, 104–105) je Č o p menil, da slovenščini blagoglasje kviri prepoznosti polglasnik.

¹³Vseh ustreznih mest zaradi gospodarnosti ne navajamo na vseh mestih, kjer je o njih govor.

¹⁴Čop je navajal po Herderju mesto (prim. 1.3.2), ki govori o vplivu slabe pisave na izgovor.

¹⁵Izjema bi bil tudi še od Škrabca navajani trdonebnik *k* v primerih kot *ke* za knjižno *tja*.

kakor nasploh npr. na Mostecu). Pri *smo kosili* gre za naglas na različnih zlogih, sicer pa *kosili* (gemäht), — *kôsili* (gespeiset). Prvi primer kaže, da se je Čop o tonemskem naglasu poučil pri Vodniku (ali za srbsčino pri Vuku) — Pismenost 1811, Vukov Slovar¹⁶ —, da pa je sam našel nekaj takih tonemsko nasprotnih dvojic (prim. tudi Vojna II, 4). Tukaj bi bilo seveda napačno pričakovati različna samoglasniška znamenja za akutirane nasproti cirkumfektiranim nosilcem naglasa: tako se res rešuje le z naglasniki. Zato tukaj Metelku ne gre očitati pomanjkljivosti oz. da s tem ne bi bilo uresničeno načelo Piši kakor govoriš.

Da je Čop tonemskost ločil, do sedaj menda ni bilo znano: v tem je presegel tako Kopitarja kakor Metelka, sicer oba s tonemsko narečno podstavo svojega govora. Od kod ima Čop dve vrsti poimenovanj tonemskega naglasa (steigende — fallende Dehnung), mi ni znano, saj je po moji vednosti to uvedel šele Valjavec.¹⁷ Ker Čop pri tem na prvem mestu navaja cirkumfektirane primere, mu je morda bil cirkumfleks rastoče, akut pa padajoče »daljšan« — to pa bi precej ustrezalo fonetični realnosti obeh tonemov.

Lepo pa je Čop pri Metelku opazil (4) neenotnost odrazov za nenaglašena *e* in *o*: Metelku črka *e* zaznamuje široki, črka *o* pa ozki samoglasnik (če naj bi bila kakovost enako zaznamovana pri naglašanih in nenaglašanih samoglasnikih). Vendar po našem ne morda zato, kakor je mislil Čop, da bi bil namreč Metelko v tem primeru moral ω pisati prevečkrat (r. t.), temveč pač zato, ker je te vrste odrazov Metelko moral imeti v svojem govoru. (Prim. podobno moščansko *zelêne* (vsi trije *e*-ji široki proti *putükuf*).¹⁸

Čop je sicer (4) menil, da sta kratka naglašena *e* in *o* zmeraj široka, medtem ko da je »pri nenaglašanih razliko /med ozkim in širokim/ tako težko opaziti, da jo je sam g. Metelko pogosto zajel nepravilno«. Čop (n. m.) je menil, da je »nenaglašeni *e* rasnično večinoma š i r o k, š i r o k pa je večinoma tudi nenaglašeni *o*«, in »g. Metelko ga zato največji del zaznamuje napačno«. Tako bi Čop ločil *-o* v *pismo in malo* (prisl.) od *malo hčer* (pri tem pa se sklicuje na dolnejščino in celo na Brižinske spomenike (4)).¹⁹ — Ta stvar morda še danes ni lahko rešljiva, čeprav pisec teh vrst meni, da v ljubljanskem govoru vsi nenaglašeni *o*-ji so široki.²⁰

Čop je tudi pravilno menil, da vsi samoglasniki kot naglašeni ne morejo biti dolgi in kratki (osnova za to je že v Metelkovi slovnici), saj se tudi po Metelku namesto kratkih *i* in *u* ter jata pojavljata namesto prvih dveh *ə*, namesto jata pa *i* (11). Tudi ozki *o* ne more biti kratek naglašen, polglasnik pa ne more biti dolg, »ker v tem primeru zmeraj preide v *o* l n i samoglasnik«. Torej pri nas »naglas vpliva na glas« (r. t.).

¹⁶S Kopitarjevo pomočjo je bil na razpolago tudi V u k o v slovar (če ga je imel), kjer se je bilo o tem lahko poučiti. V poštev prihaja še Mažuranič.

¹⁷Glede m o j e g a pojmovanja prim. razpravi Pojmovanje tonemičnosti slovenskega jezika, SR 15 (1967), 64–108; ponatis v m o j i knjigi Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika, 1978, 225–262.

¹⁸F. B e z l a j, Oris slovenskega knjižnega izgovora, 1939, ugotavlja na splošno ožje samoglasnike kot so zlasti v izglasju: prim str. 51, 62 za ozka in 55, 71 oz. 60 za široka *e* in *o*. Na str. 71 ima ustrezen diagram.

¹⁹Tu je razlika seveda etimološka; če se etimološki *o* vendarle izgovarja, je pa v Ljubljani, vsaj zdaj, tudi širok.

²⁰B e z l a j, n. m., je imel težave pri identifikaciji nenaglašanih *e* in *o*; še najbolje jih slišimo pri počasnem zlogovalnem izgovoru ali pri petju. V. G j u r i n posveča pozornost nenaglašanim ozkim *e* in *o*: ima pa jih za naglašene.

1.2.2 Nadvse zanimivo je Čopovo razpravljanje o nosnikih (iz poljščine jih je dobro poznal). Pri tem je navajal tudi »starokarantanske Münchenske sestavke« (4) (poznal pa je tudi glagolske oblike 1. osebe ednine na *-o* tudi iz Trubarja in Krelja). Pravilno je tukaj poudaril, da je odraz *o* za »jus« iz »najstarejših slovanskih rokopisov«, kakor tudi koroški podjunski še ohranjeni zadnjenebni nosnik, »za naše narečje /tj. za slovenski jezik/ z n a č i l e n « (r. t.). Navajal je tudi rinezme.²¹ — Ta značilnost slovenskega jezika le-tega spet približuje stari cerkveni slovnščini, proti čemur pa je Čop (kot bomo še videli) nekako apriorno, tj. na podlagi tega, kar so o tem mislili Čehi, bil z vsem srcem.

1.2.3 Čop pa je imel prav, in to mu je priznaval tudi Kopitar,²² ko je menil, da naj bi v pisavi ne priznavali (kakor bi rekli danes) polglasnika kot rezultata modernega samoglasniškega upada, tj. primerov kot *brət, sət, kəp*, ker bi bilo v tem primeru naše oblikoglasje preveč zapleteno.²³ Da pa tudi sistem s polglasniki lahko lepo deluje, dokazujejo naša narečja, npr. gorenjsko, kjer tako pač brez težav uresničujejo. Morda je res bil glede tega še najboljši sistem Kreljev: ta je, kot znano, vse upadle samoglasnike zaznamoval s krativcem na *a, e, o*, morda tudi na jatu: *kàrsćenik, tàmuč, pàr, vèrhu, pèrpravio, kakòr, malò*²⁴ (v zadnjem primeru gre za označevanje besedne vrste — prislova –, ne za upad), čeprav je to povzročalo nejasnost vsaj v primerih tipa *pès = kmèt*, tj. [ə] proti [ɛ], pa še glede mesta naglasa, npr. *tèmèn, tèma*. — Na tem področju je torej zmagal Čop, sicer je pa tudi Kopitar menil, da je glede polglasnika Metelko šel predaleč in da bi se to dalo popraviti.²⁵

1.2.4 Čop je bil za načelo, po katerem je v abecedi boljše imeti manj črk, kakor je v jeziku fonemov, sicer se pa določeni fonemi na podlagi skupne značilnosti dajo pisati tudi dvočrkjiško, tj. s črko za navadnejši tak soglasnik, npr. *l, n, s, z + j* ali *h*, torej *lj, nj, sh, zh . . .*,²⁶ kar je na način, kakor so se v kranjščini pisali že dotlej, saj ni nikjer rečeno, da bi vsak fonem res moral imeti samo en črkovni ustreznik. (Po Čopu že v latinščini ni bilo tega pri *ch* ali *ph*.)²⁷ Glede prvega dvojega je Čopovo stališče obveljalo, čeprav se je pri tem izgubila razlika med *pol'e* in *soljo, bivolji* (in podobno pri *nj*) (Čop bi tako reševal z vezajem, npr. *f-hod* za *shod* proti *fhala* za *šala*, kar pa gotovo ni lepo), preostala soglasniška dovčrkja pa so se odpravila z gajico (za zveneči šumevski zlitnik je bilo pozneje vendarle sprejeto dvočrkje *dž*). — V prvi obliki je gajica vse take modifikacije zaznamovala

²¹Kopitar ga je v svojem odgovoru nepravilno ironično opozarjal na tak pojav pri »poštengani kaši«.

²²Kopitar je menil, da polglasnika res ne bi bilo treba toliko, kakor ga je pri Metelku v slovnici (prim. opombo 23).

²³Gl. Kopitar, Slovnica, 171–172, 194.

²⁴Pa seveda tudi izglasne *o*-je pri prislovih, kar je to jasnost zaznamovanja motilo.

²⁵Prim. str. 5 v Kopitarjevi Besedi . . . : »N/očemo reči / . . /, da naj bi ga pisali tako pogosto, kakor g. M.« / = Metelko/, morda preveč narečno za začetek: samo *abusus non tollit usum* /zloraba ne odpravlja rabe/, tudi tu je modus in rebus /način v stvarih/, in sicer po od g. Č/opa/ tako važno priporočanem razločku med *s v e č a n i m* in razgovornim jezikom.« O polglasniku v Kopitarjevi Slovnici: str. 171–172, 194.

²⁶Primere, kjer se *fh* ni izgovarjalo kot *š*, bi Čop reševal z vezajem (npr. *f-hod* za [shod]), kar pa seveda nikakor ni lepo.

²⁷Prim. 10. O tem se s Kopitarjem nikakor nista ujela (prim. Beseda . . . II, III), vendar se Čop ni podal (III 4).

z ločnikom nad črto, ki je kot osnova za trdnebnostno ustreznico.²⁸ Zapisal sem že,²⁹ da je za Slovane katoliške vere — z izjemo Poljakov — bila najdena skupna pisna rešitev, vendar na podlagi češčine, kar je dalo Čopu prav v misli, da imajo za uspeh takega prizadevanja več možnosti večje kakor manjše jezikovne skupnosti.

1.3 Že v Vojni I je Čop glede na izrazno stran jezika sorazmerno močno poudarjal to, kar bi lahko imenovali godljivost očesu, ušesu in okusu, tj. kultiviranost: pri tem loči pisno in slušno podobo izrazne strani jezika.

1.3.1 Začnimo s pisno stranjo. Kakor je znano, se je oblika novih črk stilno slabo ujemala s skozi dve tisočletji brušeno latinico (na to je opozoril že Čelakovsky). To neskladje in z njim povezano neugodje pri bralcu je doživljal tudi Kopitar³⁰ in se je o tem Čopu izrazil pisno in ustno.³¹ Čop sicer najprej pravi (2), da je »večja ali manjša lepota /črk/ malo pomembna«, saj jo je mogoče izboljšati.³² Pozneje (8) pa vendar veliko da tudi na lepoto črke: »/D/va najlepša lika / . . /, namreč /latinski črki/ c in z /sta/ iz našega jezika izvržena, ker se je c zmeraj glasil kot k, z pa približno kot naš mehki s /tj. z/«. Na isti strani se mu je zdelo pomembno navesti tudi (po Kucharskem) mnenje Dobrovskega, češ: »Te črke tu imenujejo b a r b a r s k e.« To je zelo trda beseda, saj »barbarski« pomeni neomikan v kulturnem in civilizacijskem pogledu. V zvezi s tem je treba omeniti (9) še »boljši o k u s g. Dajnika«, kar sicer ni šlo neposredno proti Kopitarju, ki je v določenem smislu oba reformatorja pisave protežiral in z njima kakor preskušal grški model večobraznosti knjižnega jezika, preden bi se odločili za splošnega (kojne). Prav tam Čop tudi o dvočrkjih

²⁸Prim. Gajevo Kratka osnova Horvatsko–slavenskega pravopisa, 1830.

²⁹Kopitar — Prešeren — Čop, prim. v moji knjigi Portreti, razgledi, presoje, 1987, 55–67, konkretno str. 61. Tam je tudi navedeno, kje je bilo to objavljeno že prej. (V Delu KL brez znanstvenega aparata, sicer pa v Obdobjih, ki jih izdaja Seminar slovenskega jezika, literature in kulture.)

³⁰Čop, ABC I, 3: »S tem rezultatom /Metelkovega truda za novo pisavo/ sta poleg tega (kar je ravno tako nepojmljivo) celo dva izmed najpomembnejših učenih Kranjcev, ki sta pri tej zadevi poleg Metelka sodelovala, ravno tako malo zadovoljna, kakor je bil edini za to pristojni tujec, ki se je za to zanimal (pokojni Dobrovsky)«. . . »Moramo pa priznati, da je zgoraj omenjenima učenima Kranjcema (vsaj g. Kopitarju) najprej oblika Metelkovih črk graje vredna, in proti tej so večinoma usmerjene tudi opombe g. Zupana/ v Karintii. Nam pa je za obliko bolj vseeno; kajti lahko se izboljša.« Podobno Čop že v svojem stavku k Čelakovskega kritiki Čbelice.

³¹O tem prim. op. 30, pa Beseda . . . 3, ABC III, 1–2. Iz zadnjega (2) Kopitar Čopu o Metelku: »/D/a je /Kopitar/ s pisanjem gosp. Metelka, kolikor odstopa od resničnega izgovora, ravno tako malo zadovoljen kakor s podobami /črk/ novega kranjskega črkopisa. / . . / To, smo menili, moramo povedati, da ne bi tudi g. Kopitarju pripisovali pomanjkanja okusa in doslednosti kakor Metelku, ker se ta sklicuje nanj. Sicer pa sploh ne moremo razumeti, zakaj g. Kopitar tako čisto slovstveno stvar poskuša zvleči na moralno področje.«

³²Sploh je (po Čelakovskem) mislil, da je iznajdevanje črk prava malenkost, kar seveda ni res, in Kopitar je upravičeno ironično odgovarjal (Beseda . . . 3), češ da »črke niso isto kot šifre« (nec omnia possumus omnes /Vs vsega ne zmoremo/ in nadaljuje: »Naj le poskusi 'palmova vejica še visi na sredini', mu kličemo z njegovim o. Markom /Pohlinom/; po tem bo prav kmalu videl, da nikakor ni tako lahko iznajti neoporečne črke za milijone.« Kopitarjev »njegov o. Marko« izraža Kopitarjevo nejevoljo ob relativno pozitivnem Čopovem mnenju o Pohlinu: »Ki je prišel na preveč na slab glas zaradi sicer zaslužene, a le presplošne graje naših slovničarjev.«

bohoričice pravi, da »ugajajo očesu«, in sploh, da je pri črkah treba gledati tudi na to ugodje, ne pa le na to, »da so za roko pišočega u d o b n e«. Prav tam glede grške digame in za »srednji med u in i črke glas« kot predlogih za latinsko pisavo pravi, da »gotovo nista bila manj dobre oblike kot katera koli novih kranjskih črk«. In še o dvočrkjih (15): »/N/amesto s temi sicer po enimi, vendar težavnimi /Metelkovimi/ črkami« je bolje »vsako pisati z dvema lepima črkama kakor večina drugih Evropecev«. In v povzetku spet malo pritišano: »Kajti, kakšna je oblika črke, kakor smo zgoraj rekli, nam je bolj postransko, vendar (pomnimo) ne vseeno; zato jo pri Metelkovih črkah tudi grajamo samo mimogrede kot postransko stvar.«

1.3.2 Glede glasovne strani jezika je Čopu v tem spisu glavno vprašanje njeno blagoglasje oz. odsotnost grdoglasja.

Kakor vemo, je bilo blagoglasje tudi Kopitarju velika vrednota. Eden izmed razlogov obžalovanja ob morebitnem izginotju slovenščine, mu je bilo prav njeno blagoglasje (Slovnica, 212): »/V/ našem n a r e č j u ni glasov, ki jih ne bi našli t u d i v jezikih najbolj kultiviranih današnjih Evropejcev, in sicer (z izjemo h) v najblagoglasnejši italijansčini: in še več — rešeno je marsikaterih trdot nemščine in francoščine.« In na drugem mestu (XLVII): »Ko bi bila kranjščina skrita v k a k e m k o t u, kakor je /.../ dejal Dalmatin, bi jo le lahko gledali, kako se meša z mogočnimi sosedami in končno /v njih/ izgubi. Ker pa je stara in morda najbolj pretanjena (trdot prosta) veja tako š i r n o razprostrtega slovanskega jezika, bi je bilo vendarle škoda.«

Na ti dve mesti kakor da se odziva Čop, ko glede blagoglasnosti slovenščine piše (5): »Sicer je mogoče južno podnebje, italijansko sosedstvo itd. naše soglasnike omililo, toda kar s tem nasproti Severnim Slovanom p r i d o b i m o, i z g u b i m o « s prepogostim polglasnikom, »po katerem naš jezik med slovanskimi postane to, kar je med romanskimi francoski«. Da je Čop slovenski jezikan imel za blagoglasen, se vidi tudi iz naslednje njegove povedi (6): »Na ljubo upoštevanja bližine slovenščine staroslovanščini bi marsikateri radi žrtvovali celo m u z i k a l n o s t našega jezika.«

In kaj je konkretno Čopu bilo zvokovno grdo (glasno)? Od glasov zlasti polglasnik. Tako že na 5. strani Vojne piše: »Pisec te/h vrstic/ je tujim Slovanom večkrat za poskus bral kaj kranjskega, je pa v svoje nezadovoljstvo moral zmeraj slišati splošno sodbo, da zveni neprijetno. Blagoglasje dalmatinščine pa so nasprotno radi priznavali.« Čop je menil, da je razlog temu naš polglasnik. »Zato je bral kranjščino z največjim možnim izogibanjem temu glasu, izgovarjajoč vsak samoglasnik popolno, in potem je /kranjščina/ ugajala.« Prim. še: »ta glas, ki blagoglasju našega jezika tako škoduje«.

Tam je Čop tudi menil, da vso blagoglasnost našega jezika »i z g u b i m o s stalnim spovračanjem tega polglasnika« v Metelkovi priredbi jezika. In (14): »Namesto slabo blagoglasnega polglasnika pišimo tisti popolni samoglasnik (15), ki se pojavlja pri pregibanju ali pri zvedenju besede na koren in se sem pa tja tudi polno izgovarja.« In še (6): S pisanjem polglasnika namesto »pravih samoglasnikov« »razkazujemo pravzaprav nelepoto svojega narečja, s čimer mu delamo krivico toliko bolj, ker se v r e s n i č n e m izgovoru na vsem slovenskem področju nikjer toliko polglasnikov ne sliši, kakor jih je v naših z novokranjskimi črkami tiskanih knjigah«. (Sem gre še Čopov dokaz za mnenje, da polglasnik ni primeren za petje — o čemer tu podrobjeje ne bomo razpravljali.) »/I/zpuščanje samoglasnikov je manjše zlo od polglasnika: Končno Ljubljančani in njihovi sosedje, kakor tudi velik del Dolenjcev v večini primerov, kjer g. M/etelk/ piše a,

sploh ničesar ne govorijo, kar bi bilo za uho še zmeraj lahko boljše kakor vedni » (6). Prim. še zvezo »tako različno in vsi lepše kot na » govoreči«. In končno (15): »Glede blagoglasja moramo spomniti še na eno: slaba pisava po J. Grimmu 'vpliva na resnični izgovor'.« Bila bi »prava nesreča za naše narečje, če bi metelkovska pisava s stalnim » itd. postopoma vplivala na resnični izgovor. S tem bi naš jezik postal eden najgrdozvočnejših, kolikor jih poznamo. Priznati moramo, da je to bil eden najodličnejših ozirov, ki so nas nagnili k temu, da se 'novokranjskemu pravopisu' upiramo.« Dodajmo še (7): »izogibanje trdoti« oz.: »/Č/e hočemo imeti splošno-slovenski pisni način,« »naj se piše to, kar je ne le »splošnejše, etimološko pravilnejše«, ampak tudi »blagoglasnejše«.

Na koncu omeniti še en primer grdoglasja (14): »Nadalje naj Dolenjec blagoglasju žrtvuje svoj šč v tistih primerih, ko drugi Slovenci govorijo samo š«, ter (7): »/V/saj na Gorenjskem se govori *vonder* (*vondar*), kar je bolj zvonko (sonorer) kot *vander*«. Ter malo splošneje (15): »etimološko in blagozvočje pospešujoče (ali možnostno delujoče) pisanje ter nebarbarizirana, očem dopadljiva pisava«. ³³

Objektivno gledano seveda polglasnik ni čisto nič grd glas, kakor tudi najvrhnji sredinski glas, namreč jeri, ni grd. ³⁴ Treba se je nanju samo navaditi. Tega mnenja je seveda bil že Kopitar (da ga navedemo po Čopu /6/), ki je zapisal: »/N/am pač gre za pristne slovanske oblike, pa naj bi bile še tako trde. Sicer pa je ta trdota bolj domislica kakor resnica; kakor Francoza ne ovira njegov nemi *e*, ali Nemca njegov podobni *e* v *Vater* ipd. — tako malo to zadeva tudi slovanski *n e m i e*.«

1.3.3 Omeniti bi bilo treba še načelo naravnosti: »Veliko bolj naravno bi bilo upoštevati /glasovno vrednost teh črk/, kakor jo imajo pri drugih Slovanih, ki se z nami poslužujejo latinske abecede.«

1.4 Tudi za nadaljnje razpravljanje o poteku Vojne so pomembne Čopove misli o *st a r o s l o v a n š č i n i* (kakor on imenuje staro cerkveno slovanščino) sploh in o njenem odnosu do slovenščine.

1.4.1 Tako je že takoj skraja (2) Vojne Čop o strocerkvenoslovenskih cirilicnih črkah menil: »/S/aj vendar tudi nekaj od Cirila grški abecedi dodanih črk ni mogoče imenovati lepe.« — Na neko zvezo slovenščine s staro cerkveno slovanščino opozarja naslednje mesto (4): »Koroški različek ima omembe vredne rinezme, ki pač precej natančno ustrezajo tistim Ostromirjevega kodeksa,« ³⁵ vendar tega seveda ni kazal zato, da bi množil število vezi slovenščine s staro cerkveno slovanščino.

Ko (6) govori o »metelkovskih« polglasnikih v primerih kot *pravata*, *travnaka*, *lasičaca*, meni, da se ta »trdota ne pojavlja niti v češčini niti v *st a r o s l o v a n š č i n i*, s katero sicer

³³ Iz o s e b n e izkušnje to lahko potrdim glede štvilnih poljskih šumevcev (*č ž š — č š dž*): ko poljsko kolikor toliko obvladaš, ti šumevci niso prav nič vsiljivi. Sicer bi pa po Čopu bili grdi francoščina in ruščina: prva zaradi polglasnika, druga že zaradi *y*.

³⁴ To je pač mišljeno z »zvokom med *i* in *u*« v tej diskusiji. Tako je menil že Čop (Pisma in spisi, 123, opomba 12).

³⁵ Tu Čop omenja Podjuno, pa posebnosti ziljskega narečja, ki to narečje povezujejo s severno slovanščino: med drugim predpona *wy-*, zobnoustnični [v] vsaj pred *e* in *i*, s čimer se ziljščina povezuje z »*d r u g i m i* Slovani«, pač nasproti gorenjščini in koroščini, ki poznata [w]. To in ono seveda ne drži (končnica *-my* v 1. os. mn., ali da bi imeli »pravi ruski /jeri/« ali »poljski *y*«).

upravičujejo našo polovično vokalizacijo /jerov/, in hkrati skušajo dokazati neposreden izvor našega narečja iz nje«. In se iz »naših slovničarjev« norčuje, češ da bodo gotovo »obžalovali, da / . . / smo se od staroslovanskega oddaljili« in, »verjetno rusizirajoč, žal že *volk* ali *vovk*, *polž* itd. govorimo« namesto »(kakor Čehi *wlk* /Wolf/, *plž* /Schnecke) itd.«³⁶ S stališča staroslovanskega kritizira (7) Metelkove oblike predkogov *və*, *kə*, *sə*, vsekakor z napačno argumentacijo, da jer in jor (navajajoč iz Wiener Jahrb. 46 /1829/, str. 91, kar o tem piše) nista imela glasovne vrednosti; po Čopovem mnenju tudi *b* »ni zlogotvoren« ne v staroslovanščini ne v ruščini: od tega drugo drži, prvo pa šele za čas, ko so šibki polglasniki v govoru onemeli.³⁷ — Čop ga je tudi v zvezi s polglasniki krepko polomil, pač samo zato, ker mu je tu bil Kopitar nasprotnik in zato ni znal prisluhnuti njegovim argumentom (W. Jb. 1822): »/T/oda — naj se nam / . . / ne rusizira tudi staroslovanski jezik, temveč pusti naj se mu njegovo pristno, staro obliče.«

Na drugem mestu (11) Čop neposredno o razmerju med staro cerkveno slovanščino in slovenščino: »Sopostavljanje stare slovanščine z našim narečjem je po naši misli že zato neprimerno, ker smo si glede pravega izgovora stare slovanščine / . . / ravno tako malo na jasnem kakor glede grščine in latinščine.« Po Čopu je narobe misliti (r. t.), »da se je naše narečje od staroslovanskega v svoji z g r a d b i in svojem b i s t v u med vsemi slovanskimi narečji najmanj oddaljilo« in da bi iz tega sledilo, da bi imeli potrebo po pravopisu, »podobnem staroslovanskemu«. »Da bi se naše /narečje/ s staroslovanskim najbolj ujemalo, bo g. —. pač težko mogel dokazati.«³⁸ Pod črto je Čop take misli podpiral že prej z mislijo, da češki govorniki, ne pisani, polglasnik bolj ustreza staroslovanskemu kakor naš,³⁹ enako tudi rusko muiliranje; poleg tega navaja še odsotnost imperfekta in aorista v slovenščini, pa da se hvalimo z dvojino (ki pa jo ima tudi lužiščina,⁴⁰ kakor tudi obe oni časovni obliki). Kot pomanjkljivost slovenščine omenja še odsotnost zvalnika in

³⁶Seveda v 16. stol. tudi mi nismo bili dosti dalje od teh čeških oblik, saj tedaj polglasnik še ni bil odražen »rusizirajoče«, ampak precej na *a* ipd. (Prim. moj prikaz tega za Bohoričevo slovnico: *Arcticae horulae succisivae/Zimske urice proste*, 1987, 296–297).

³⁷Tu bi bilo vsekakor treba pogledati, kaj piše Kopitar v Wiener Jahrb. 1822, zv. 17, o čemer Čop (7): »Kar g. K. / . . / piše o jerru in jeru, so domneve, ki jih on sam nima za nič drugega in proti čemur je mogoče bistveno ugovarjati.« V Jerneja K o p i t a r j a spisov II. del, 1. knjiga, Ljubljana, 1944 (Priredil Dr. R. Nahtigal) na str. 218 tega mesta iz W. Jb. 1822 stoji: »Torej predvsem bi bilo treba naravo (ali dve naravi?) črk *b* in *β* t e m e l j i t e j e raziskati.« K temu N a h t i g a l v opombi: »Kopitar je bil tu in dalje na pravem sledu o bistvu in značaju obeh redukcijskih vokalov *b* — *β*. To je omenil tudi M. Weingart v Dobrovškého Institutiones II 189. (N).« Prim. še K o p i t a r j a (r. t., str. 219): »/K/ajti M e t o d o v o ljudstvo ni govorilo in bralo v obeh primerih ne *o* ne *e*, ampak enega (ali dva?) zamolka samoglasnika, kakor še s e d a j deloma Bolgar in deloma panonski Slovan.«

³⁸V zvezi s tem je v odgovoru na Kopitarjevo Besedo . . . Čop prav drastičen (ABC III, 1): »/S/ta predvsem d v e stvari, proti katerima se ne sme reči nič, kar g. K. ne bi ustrezalo, če ga nočete tako ogorčiti kakor osebe, ki trpijo na f i k s n i h i d e j a h, če jim navajate razloge, ki jih ne morejo ovreči.« Prvo da je načelo Piši, kakor govoriš, drugo pa »(nevzdržna podmena, da bi bilo naše narečje n e p o s r e d n i n a s l e d n i k l. 870 pred vsemi drugimi pisanega knjižnega jezika«.

³⁹Kaj naj bi to pomenilo?

⁴⁰Seveda tudi nam za predknjižna obdobja (Brižinski spomeniki, Celovški/Rateški rokopis, Stiški rokopis, Starogorski rokopis), pa tudi v 16. stol. marsikaj, ni težko vsega tega reklamirati tudi za slovenščino, s čimer ti Čopovi ugovori odpadejo.

brezpredložnega orodnika v slovenščini.⁴¹

1.5 Čopova neposredna kritika Kopitarja, tj. da je njegovo ime omenjeno (redkeje samo nedvoumno implicirano), v Vojni I.

1.5.1 Seveda gre tu že za Čopove točke I do VI, o čemer smo deloma že govorili, vendar tu prikazimo kritično vse.

1.5.1.1 Načelo I (Piši, kakor govoriš) je mogoče uresničiti tudi črkovno,⁴² ni pa to nujno. Pri tem je treba vedeti le, da so pod »kakor govoriš« misljeni fonemi, ne pa tudi vse njihove variante: in sicer fonemi narečne podstave določenega ožjega območja, ne pa vsega jezikovnega področja (s temi argumenti je »rušil« to načelo Čop). In še to je res: glede na tip jezika se to načelo kombinira ne toliko z etimologijo, kot so to pojmovali tedaj, ampak z oblikoglasjem. Za nekatere mejne kategorije velja dogovor na podlagi izročila pisanja (*volk*) oz. mimo oblikoglasja, zadnje v slovenščini npr. v tipu *gristi*, *z menoj s tabo*, *zlesti stresti sneti*, *zdaj — kdaj*, *kdo* ipd.⁴³ Torej ne biti dosleden za vsako ceno, kakor je vztrajal (nekako po nemški logiki, kot bi rekel Leskov) naš Čop.

1.5.1.2 Tudi načelo II (Vsak osnovni glas — spet mišljeno fonem — imej svojo črko) je dobro, in v glavnem vsak fonem tudi ima svojo črko. Rešitev kakor italijanski *z*, ki se večinoma izgovarja kot [c], včasih pa vendar kot [dz], je slabša od one, kjer se dva taka fonema pač pišeta različno: *zio* [c] — *zona* [dz]. Vprašanje je, ali bi Italijani iz drugih razlogov sprejeli pisavo tipa *zio* — *zona*, kakor bi (v danih okoliščinah kot še najboljšo rešitev) predlagal Metelko. Kopitarjeva misel (italijanska rešitev je à la Trubar: Italijan že ve, kdaj mu je črko *z* brati kot [c] in kdaj kot [dz]).⁴⁴ Pri tem je seveda spet treba vedeti, da je prav od tipa zgradbe (nastale v zgodovini) jezika odvisno, ali se to načelo dá smiselno izpeljati, tj. takó, da ne povzroča težav preveč, ali ne.⁴⁵ tako je Kopitar po zgledu na latinščino to načelo zagovarjal za srbščino (in ga skoraj brez izjeme tudi izpeljal: prim. *ago* — *actum* oz. *težak* — *teška*). Sam Čop je za slovenski knjižni jezik vendar dopuščal zaznamovanj širokih in ozkih ter dolgih in kratkih samoglasnikov (*pét, têtá, kmèt, oz. móž, vòda, bòb*), le za polglasnik ni imel prave rašitve prav zaradi tega, ker zanj ni sprejemal posebne črke.⁴⁶

1.5.1.3 Tudi načelo III (Vsak glas se zapisuj s samo eno črko) je dobro uresničljivo, kakor kaže Kopitar-Vukova rešitev za srbščino (*h-h, n-n* — kar spominja na Metelkova

⁴¹Prim. naše prislove kot *mahom-a, potihom-a* ipd. Seveda ostaja neovrženo dejstvo, da se je slovenščina pisala že v Brižinskih spomenikih, po nastanku — ne po prepisu — iz časa pred 863, pa seveda v zvezi s tem besede v starocerkvenoslovanskih besedilih, ki so vanje prišle prav z zahoda (iz nemščine), ne z jugovzhoda (iz grščine).

⁴²K o p i t a r sam je opozarjal na dvojno uresničitev, pri Metelku in Dajnku, na kar je Č o p gledal kot na protisloven argument, pa ni: saj je za vsak knjižni jezik značilno, da normira značilnosti le enega določenega jezikovnega področja. Res pa sta Dajnko in Metelko iste glasove zaznamovala z različnimi novimi črkami.

⁴³Pisavo *gdaj, gdo* je npr. ves čas zahteval (in jo uresničeval) že S. Š k r a b e c.

⁴⁴Proti temu načelu je K o p i t a r že, ko govori o Trubarju (prim. m o j Razvoj bohoričice 16. stoletja, Obdobja 6 (1986), SSJLK, 271–305.

⁴⁵Tu je npr. važno, ali gre za — relativno seveda — enoten ali znešen (mešan) tip jezika (kakor je zadnje izrazito angleščina, deloma pa celo ruščina).

⁴⁶Iz francoščine nemara tremaja, da bi potem — kakor Francozi *noël* — mi pisali *pës*.

l in *n*), vendar nekateri jeziki tega pač ne sprejemajo iz najrazličnejših razlogov. Kopitar je torej proti pisavi tipa kot v nemščini *bar, Bahr, Baar*, tj. da se npr. dolgi *a* piše na tri načine (prim. podobno še *z* in *tz* za [c] ali *tsch* in *tszsch* za [č]). Pisanje istega glasu na več načinov res ni dobro, vendar seveda jezik tudi to prenese (posebno pri kratkih besedah).

1.5.1.4 Enako je z načelom IV (Prozodična sredstva naj ne označujejo hkrati tudi barve svojega nosilca). Torej krativec lahko zaznamuje le mesto naglasa in kračino nosilca tega naglasa, ne pa načeloma le polglasnosti, kakor pri nas po Krelju, ker se potem ne da vedno zaznamovati mesto naglasa, kakor npr. pri *tèmèn*, ob posebni črki za polglasnik pa *z* lahkoto, namreč kot *tàmàn* ali *tamàn*. — Francoska rešitev je za slovenščino neprimerna (zasilna): francoščina namreč nima ne kolikosti ne mesta naglasa, torej so tam ostrivec, krativec, strešica in odsotnost vsega tega v službi zaznamovanja barve samoglasnika: *été, fête, brève, Noël, le* = [ete, fɛt, brev, noɛl, lɛ].⁴⁷ Negativna posledica sprejema francoskih loč(eval)nikov za slovenski knjižni jezik je, da po njem pri nas široki *e* zapisujemo na tri načine: kot *ê, è* in *e* (pri čemer pa je zadnji in predzadnji lahko tudi polglasnik, prim. *pès, sestàv*). Da ne govorimo o tem, kako je važno ločevanje znamenj za prozodijo od znamenj za glasovje v modernem jezikoslovju: prim. 'gɔ:ra, kjer /' / zaznamuje mesto naglasa, ɔ širokost *o*-ja in /:/ njegovo dolžino (in podobno pri *e*).

1.5.1.5 Tudi načelo V (Črke naj imajo glasovno vrednost kakor v jeziku, iz katerega so vzete) je samo po sebi dobro, saj preprečuje npr. rabo črke *s* za glas bodisi *s* bodisi *z*, kakor je to v nemščini (*Haus, nebst* — *Saft, Hase*), čeprav tu še gre, ker glasova *s* in *z* za črko *s* nastopata v tako imenovanih komplementarnih položajih, ampak ji daje stalno vrednost nezvenečega zobnega pripornika, tj. [s], medtem ko se za zvenečega uporabi črka *z* (angl. *zeal, frc. zèle*).⁴⁸

Seveda pa se v določenih primerih lahko vedemo gospodarno: če glas *k* pišemo na grški način s *k*, nam latinska črka za [k], tj. *c*, lahko služi za nemški zlitnik, tj. glas *c*, kakor so se pametno odločili Čehi in Poljaki, in bi se bili tudi mi lahko (kakor je predlagal Čop) že pri črki *z*, in ne hodili na posodo k cirilici, kar je upravičeno Čop kritiziral.

1.5.1.6 Končno tudi načelo VI (uporaba ene pisave še za druge jezike, kolikor gre, sicer pa dodatna znamenja za »nove« jezike ob opuščanju onih, ki za novi jezik niso potrebni) drži. Po tem načelu smo se (kakor že pisano) v 19. stol. združili vsi latinično pišoči Slovani razen Poljakov, ki so ostali pri svoji tradicionalni pisavi (prvotno sicer prevzeti od Čehov). Tako pišemo Slovenci po češkem zgledu le *č* (ker imamo samo en nezveneči šumevski zlitnik), Hrvati in Lužičani (po poljskem zgledu) še *ć* (ker imajo dva taka zlitnika) itd. S temi znamenji bi bolj elegantno lahko pisali tudi Poljaki (*može, žyće, zima*), a se za to (morda zaradi takratne razdeljenosti med Rusijo, Prusijo in Avstrijo) pač niso odločili, pa pišejo torej *morze, žycie in zima*).⁴⁹

⁴⁷Prim. še *e*-jevski izgovor črke *e*: *Anet, fermer, avec* ipd. v zvezi s sledečim soglasnikom.

⁴⁸Seveda se tudi tako da rešiti s pravili o kombinatornih variantah: pred samoglasnikom [z], na koncu in še kje [s] (*Haus, Obst*), na začetku besede (drugega dela zloženke ali sestavljanke) pred *t*, *p* pa kot [š] (*Stand, Ruhestand, Aufstand*).

⁴⁹Z dodajanjem znamenj se da z latinščino pisati tudi ruščina (npr. *My očén' rady, čto vy priexali*), tako da se te črke izgovarjajo po pravilih ruskega jezika. Sicer pa prim. latinične črke za srbohrvaščino (poleg cirilicnih).

1.5.2 Kakor vidimo na primeru latinščine, pa črk iz druge vrste pisav ni mogoče, iz stilnih razlogov, enostavno prenesti v določeno pisavo druge vrste: tako so grško nerodno črko ξ za dvoglasje [ks] nadomestili s x , ki sicer pač spominja na grški χ , glasovno vrednost tega pa podali s *ch* (izgovor *kh* ali pridišni *k*). In v tem je bila glavna slabost, napaka Metelkove reforme, čeprav je Čop ni imel za to. Gledano s stilnega stališča, je ξ vendar lepši od y , in δ od u ter ζ od x itd., ne glede na to, da je med sičniki in šumevci vendar marsikaj skupnega in se to takó pri pisavi *fh*, *sh*, *zh* kakor pri δ , ζ , ξ skrito uveljavlja (s — δ), na kar je opozarjal Čop. Na to povezanost sičnikov in šumevcev je vendar mislil tudi Metelko:⁵⁰ η proti y za črki c oz. ξ , in ζ proti x za črki z oz. ζ , ne pa tudi pri s in u za črki s oz. δ , ker je Metelko tu mislil predvsem na nasprotje δ — ξ kot u — y , tj. da je sičnik oz. preprostejšo glasovno blizuzvočno enoto za manj preprosto le preobrazil: pri c — ξ z nekako dvojno preobrtnostjo, pri z — ζ z dodatkom še ene poteze ne desni, pri δ — ξ pa s stebлом navzdol na desni po izvoru hebrejskega u na pokončnico, kakršnega ima tudi Metelkova črka za ξ . Verjetno je nekaj tega razmisleka tudi pri e -jih (ϵ — e), kakor podobno pri Rusih, medtem ko naj bi bil polglasnik verjetno ne variacija a -ja (z — a , pri velikih črkah tega ni), ampak e -ja (e — z). Da bi bil Metelko za polglasnik uporabil obrnjeni e — na to ni mislil. — Metelko žal svojih predlogov s tega stališča ni nič razlagal ali utemeljeval.

1.5.3 Toliko o Čopovih splošnih ugovorih Kopitarjevim načelom za novo pisavo. Sedaj pa še k posameznostim, pri čemer bodi povedano, da tu lahko ločimo neposredna in posredna apostrofiranja: prvo so nam navedba Kopitarjevega imena (g. K. ali g. Kopitar ipd.), drugo očitno sovseбно nanašanje nanj.

1.5.3.1 V Čopovi Vojni I je (po našem štetju) pri neposrednem in posrednem nanašanju na Kopitarja skoraj čisto enako število mest: 14 s pozitivnim predznakom ustreza 14 z negativnim (pri tem niso zmeraj upoštevana Čopova švrkanja po Kopitarju bolj posredno: o tem smo nekaj govorili v uvodnem delu razprave in zgoraj splošno o vseh šestih Čopovih načelih).

1.5.3.2 Oglejmo si negativna mesta in jih presodimo z razdalje pretečenega časa in sine ira et studio.

(1) Prvi na pol očitek imamo že na 3. str.: Čop meni, da »zahteva g. Kopitar (vsaj 1808) samo *d e v e t* novih črk, g. Metelko nam jih je dal *d v a n a j s t* novih«. Tukaj Čop (kakor mi spredaj) navaja str. 203 Kopitarjeve Slovnice, vendar na 202. str. Kopitar govori o iznajdbi »nemara devetih« črk (k tistim 20, ki jih sprejema iz rimske latinice, namreč: A B K D E F G H I J L M N O P R S T U V). Tiste, ki jih je zametoval, pa na str. 203 tudi navaja: *h s* [z] in *z* [c], t. i. »zlorabljene«, pa *sh*, *fh*, *zh* (»tevtonski sklopi«), ozki *e*, široki *o*, polglasnik. Do števila 12 je potem prišlo, ker se je zaznamoval z eno črko še ξ + mehka *l* in *n* (jata z ločevalnim znamenjem na črki za ozki *e* Metelko ni navajal v abecedi (Slovníčna zgradba, 1). — Torej je Kopitar v svoji ubeseditvi imel odprta vrata za še katero črko.

(2) Dvomna je tudi ostra Čopova izjava na str. 4: »Nepravilno zatrjuje g. Kopitar Slov. str. 16, Opomba, da bi bil *w* v *Wasser* čisto enak *v*-ju v *voda*. (Nemški *w* Kranjec iz svojega govora sploh ne zna izreči; iz njega napravi popolni *u* ali *b*.)« — To seveda ne velja za čas,

⁵⁰Prim. njegovo Slovnico, str. 9, Sorodnost črk.

o katerem je govor. Za večino Slovencev sta ta dva (tj. nemški in slovenski) *v*-ja vendar enaka, tj. zobnoustnična. Seveda pa tak ni gorenjski ustničnoustnični [w] (Čopov »popolni *u*«), še manj *b* (ki je iz čisto drugega časa: prim. *Wagner* — *bognar*).

(3) Pač pa je ravno tam Čop imel prav z naslednjo trditvijo (4): »/N/enatančno /Kopitar/ razlaga tudi (str. 172) naš *i* v *sir, dim* za enakoglasen s cirilskim *и*«. Črka jeri je v resnici zaznamovala najvišji srednjejezični samoglasnik, naš polglasnik pa le srednjevisok.

(4) Važna je bila Čopova opomba o nenaglašeni *e* in *o* (5): »G. Kopitar sicer zanika razliko med *o* in *ω*, če sta nenaglašena«, enako pri *e*, »(vsekakor ne po pravici)«. Tu je že Kopitar na splošno imel prav, ko je trdil, da sta le ene vrste (einerlei). Ga je pa skušal že Metelko (po Čopu ne povsem uspešno) v tem popraviti, tako da je včasih pisal ozki *e* tudi tedaj, ko je bil nenaglašen (npr. *lože, delave* — z nenaglašenim *ε* za *ej*, kakor še v *spode, zde, vséle*) oz. za jat.⁵¹ Gotovo so tudi obstajale določene težave še pri razvrstitvi nenaglašeni *i, u, jata* in ozkega *e*, kjer so se prvi trije nenaglašeni pojavljali kot polglasnik, zadnji pa včasih kot ozek. Čopu bi bil etimološki *-o* vsaj različen (če ne ozek) v primeri z nekdanjim nosnim *o*. (To se pri Pleteršniku označuje z *o*: *bédro, dávno*.)

(5) Gotovo pa Čop ni imel prav v naslednjem (5): »G. Kopitar namreč meni (nj. Slov., str. 165), da sta bila *η* in *o* v grščini *o z k a*, *ε* in *ω* pa *š i r o k a*. / . . / G. Kopitar ima novogrški izgovor (= *i*) za dokaz tega.« Temu nasproti opozarja Čop na prehod *η* v *a* v dorščini. — To, kar trdi Čop, je seveda tudi res: a kar je od tega prišlo do nas v novem času, je vendar dejstvo, da je *i* v *Ἀθηναί* ipd. iz *ete* in ne iz *a*-ja. Torej je novogrški odraz *ete i*.

(6) Čop (6) govori o Metelkovem »s polglasniki pretaknjem« (našpikanem) jeziku. Da je polglasnikov pri Metelku res preveč, je priznaval tudi Kopitar v Besedi . . . (Kakor smo spredaj (1.3.2) že povedali.)

(7) Sploh pa Čop nima prav, ko (7) ironično govori o glasovni naravi *b* in *ɸ* (o čemer smo govorili že spredaj, 1.4.1), saj je Kopitarjeva domneva o glasovni vrednosti obeh polglasnikov v znanosti obveljala.

(8) Z implicitno na Kopitarja cikajočimi »čirečarami« (10) je tako, da jih tudi Čop za šumevce zaenkrat ni predlagal.⁵² Podobnega mnenja je bil Kopitar (že 1808): »Čehi, katerih pravopis je po najnovejših izboljšavah sicer najbolj dosleden, ne pa tudi najbolj ugaljive zunanosti, pa vendar najlažji pisni način / . . /; so s tem, da nad *z s c / . . /* pišejo piko ali klin, dobili šumevce *ž, š, č*.«

(9) Imel pa je verjetno Čop prav, ko je menil (10): »/G./ Kopitar, se zdi, hoče to /da so se *χ, φ* in *θ* izgovarjali kot dva glasova/ nakazati v svoji slovnici, str. 2.« To se Čopu zdi komaj izgovorljivo: »Kako bi bil mogel *theos* v dorščini (Lakon.) preiti v *sios*? itd. itd.« In J. Grimm: »Grku je njegov *χ* veljal tako dobro za enoten /glas/ kakor njegov *φ*.« Res je pa, da mi tega ne znamo drugače izgovarjati kot bodisi dva glasova (prim. *theta*) ali pa le kot enega bolj znanega (*filius* proti *philosophia, Teodor, Hristos/Kristus*).

(10) O očitku (13) »Prav tam /Kopitar/ pravi: 'Piši, kakor govoriš' je vsake črkovne pisave prvi in glavni zakon, ki se mu mora v primeru trčenja dveh načel vse drugo umakniti

⁵¹Na Mostecu, ki tudi pozna ta pojav, govorijo tu široki *e*: *zguđe*.

⁵²»Č/e morda ne bi čeških 'čirečar', česar za sedaj ne moremo svetovati.« Tako je svetoval Čelakovský.

(WJb 1822)«. Ker vemo, da Kopitar ni bil dosleden za vsako ceno, je jezikovni zgradbi dopuščal ustrezne rešitve na podlagi več načel. Kaj je menil s tem, da tu etimologija nima kaj početi, je to, da enako se glasečih raznopomenskih besed nima smisla pisati zaradi tega različno, kakor je to pri nas delal Pohlin, ko je pisal *Bug* z *b*, pa *wub* 'ubog' zaradi različnega pomena.⁵³ Vendar je to po Kopitarju napačno načelo deloma prevladalo v nekaterih primerih v nemščini, npr. *leer, mehr, wer, Wehr* ipd., tega pa se je svoj čas držal tudi naš Trubar, kakor je zlasti poudarjal naš J. Rigler pri obravnavi odraza jata pri tem začetniku našega knjižnega jezika.⁵⁴

(11) Ne vemo, kaj naj rečemo glede Čopovega mnenja o (knjižno) jezikovnih različkih (14): »R a z l i č k i slovenščine so se primerjali z narečji grščine, hoteč nakazati, da prvi kakor zadnji za silo lahko tudi v pisavi obstajajo eden poleg drugega. Nam se to že zaradi tega zdi neustrezno, ker je vseh Slovencev manj kakor Grkov enega narečja; se je pa vsako grško narečje govorilo v več pomembnih m e s t i h izključno od izobražencev, itd. / . . / Ravno tako neprimerna je primerjava slovanskih n a r e č i j z grškimi, ker se prvi med seboj veliko bolj ločijo kot drugi, pa naj reče g. Kopitar v svoji Slovnici 204 kar že koli«.

K prvemu je sicer pripomniti, da je bilo vsekakor koristno, da so od 18. stol. dalje pri nas obstajali knjižnojezikovni razločki (prekmurski že od začetka 18. stol., radgonski od 1824), saj se je tako zadrževala madžarizacija v prvem in germanizacija v drugem primeru. V nekem smislu je bilo to potem — vsako v primernem trenutku — odpravljeno v dobro skupnega slovenskega knjižnega jezika. — Glede primerjave sedanjih slovanskih jezikov, v tedanjem izrazju narečij, pa ima Čop prav. Na od Čopa navedeni strani Kopitarjeve slovnice je ta spregovoril o tem, da bi se bila dela raznih slovanskih narečij lažje uživala, ko bi bila napisana z istim črkopisom: »Potem, šele potem, bodo številna, v j e z i k u med seboj ravno tako bližnja /slovanska/ plemena (sedaj ločena s protislovnimi p r a v o p i s i kot s kitajskim zidom) med seboj lahko občevala; duhovni dosežki enega plemena bodo vzajemno uživani od v s e h, tako, kakor je nekoč v Olimpiji J o n e c Herodot svojo zgodovino lahko bral Grkom vseh plemen. Tako bi lahko tudi n a š a narečja, kakor nekoč grška!, vsa eno plega drugega živela naprej tudi v knjigi, dokler ne bi, kakor tam, najvrednejše postalo s p l o š n i k n j i ž n i j e z i k.« Temu je v opombi (205) dodal: »Vidi se, da mi uvedbo enega samega knjižnega jezika za vsa slovanska plemena raje prepuščamo p o s t o p n e m u, vendar z a n e s l j i v e m u n a r a v n e m u p o t e k u kakor kakemu narodnemu k o n c i l u učenjakov vseh narečij, za kar sta se potegovala Kumerdej in Japelj, pa tudi Voltiggi«.

(12) V tej luči moramo gledati tudi na naslednja dva Čopova očitka (14): »Pri pisavi ne gre toliko za i z v i r n o s t kakega jezika kakor za naravo njegovih glasov, in ne razumemo, kako je g. Kopitar mogel spregledati vso različnost imenovanih jezikov v t e m pogledu.«

⁵³Kopitarjeva Slovnica, 1808, 128: »Č/rkovna pisava ni hieroglif: njen namen je, da zaznamuje g l a s o v e, ne p o j m e: če torej imata dve besedi i s t e g l a s o v e, jih je treba pisati z i s t i m i č r k a m i, pa naj bosta njuna pomena še tako različna. Temu b l o d n e m u pojmu o. Marka se imamo zahvaliti za pravopis *wel weiß, wodem ich steche, sem wyl ich schlug, woj Kampf* in marsikaj drugega, da se ločuje od *bèl mehr, bôdem ich werde seyn, sèm bil ich war, boj fe fürchte!* / . . / Celo *mejsz Mond* in *mesz Monat, mejftu Stadt* in *meftu Ort, krej Ort* in *kray Land* razlikuje o m e j e n i slovničar!«

⁵⁴Prim. Začetki slovenskega knjižnega jezika, 1968, 58–65: »ei kot izjemni refleks za ě: a) zaradi diferenciacije homonimov.«

In: »Pravemu slovníčarju končno taka različnost pisave niti ne bi bila nedobrodošla, ker bi mu množica pisanih prav prišla pri njegovih raziskavah velikega števila besednih oblik.« Glede prvega je tako, da je Kopitar pri t. i. »mešanih jezikih« (Mengesprochen), kakršna je najbolj tipično angleščina, menil, da je tam pač razumljiva zmešnjava več pisnih načel, recimo /v/ sedanjem izrazju/ germanskega in francoskega, npr. pri zapisovanju glasov /k/: *king* — *codify*, potem pa še *come*, ali *clock* — *clique*. Torej je nemešane jezike tudi lažje pisavno sistemsko urediti, kar seveda je res. Glede druge pripombe je Čop imel prav, seveda pa je pokrajinskost knjižnih jezikov Kopitarju po zgledu na Grke le prehodna stopnja k skupnemu. Naj bo Čopovo ironično mnenje (16), namreč »Kdo bi si bil mislil, da pravopis toliko zmore! Ko bi bili svojeglavni Atiki 'še le po Evripidovi smeti izboljšano jonsko abecedo' sprejeli (gl. Kopit. Sl. str. 165), bi bila dela tega tragika, kakor ona Ajshila in Sofokla, gotovo še enkrat tako odlična postala!«, v tem zajetju problematike tudi pravilno, vendarle ni pravično Kopitarjevi misli, da enoten črkopis lajša vzajemno bralnost slovanskih besedil različnih jezikov, tudi tistih z latinično pisavo. Seveda to velja zlasti za neizobražence, prave, sam črkopis vendarle predstavlja (pri jezikih, kakršni so slovanski) samo prvo oviro.

1.5.3.3 Táka je — v našem videnju — zadevnost in nezadevnost Čopovih očitkov Kopitarjevim nazorom o obravnavnih zadevah. V glavnem torej vendarle ne držijo, čeprav je Čop gotovo bil — kakor skoraj vsi slovstveni zgodovinarji še danes — nasprotnega mnenja, pišoč (17): »Samo naj si /Čopovi nasprotniki/ ne domišljajo, da nas bodo pobili, če bi v našem napadu sem ter tja našli kako nebstveno posamezno nepravilnost.« In nato ironično: »Take nepravilnosti bi naši nasprotniki toliko lažje odkrili, ker so se s stvarjo pač bolj izključno ukvarjali kot pisec tega spisa, ki se ne mora ponašati, da bi bil 'v času mnogih let študiral kranjsko abecedo' in 'gledal na pravopise vseh slovanskih narečij kakor tudi drugih jezikov' — ker je poleg tega imel opraviti še z raznim drugim.«

Tu si je Čop dovolil preveč ironije — saj se je, zlasti Kopitar, uspešno ukvarjal še z veliko več javnimi stvarmi, kakor se je Čop. Poleg tega je Čop svojim morebitnim ugovarjalcem zagrozil še s tonom, ki da v njegovem odgovoru, na odgovor nasprotnikov ne bo drugačen, kakor bo njihov.

V bistvu pa se Čop vendarle ni počutil čisto dobro po svojem, po njegovem nadmočnem »napadu« na novo pisavo.

1.5.4 Kako je Čop sicer o Kopitarju znal izraziti tudi svoje občudovanje, pa naj bo za primer to, kar je o njem napisal že na 2. str. svoje Abecedne vojne: »Če v tem sestavku nazori gosp. Kopitarja večkrat dajejo pobudo za ugovarjanje, s tem nikakor nočemo prizadeti njegove res zaslužene e v r o p s k e celebritete, ki ne potrebuje n a š e g a priznanja. Znanе so nam mnogovrstne zasluge tega moža, na katerega je njegova domovina lahko ponosna — to znamo gotovo tako dobro ceniti kakor kateri koli njegovih sodeželanov. Teh s tem, da njegove teorije osnovnega pravopisja (Elementarorthographie) (že z a t o, ker jo imamo za n e i z v e d l j i v o) ne moremo v celoti odobravati, po našem mnenju prav tako nič ne zmanjšujemo, kakor Klopstock (že samo kot s l o v n i č a r) v naših očeh nič ne zgubi s tem, da je predlagal pravopisje, ki ga nihče ni hotel uporabljati. Gosp. Kopitarja 'Slovnica slovanskega jezika na Kranjskem itd.' (Ljubljana 1808) spada k najvplivnejšim filološkimi delom, kar jih poznamo. Dotlej ni izšla nobena slovanska slovnica, ki bi se bila, počivajoč na podlagi splošne (in to staroklasične) filološke izobraženosti, z upoštevanjem

vseh slovanskih narečij, vzdignila na višje stališče, in bila tako hkrati zgodovinska in filološka. Kar je odtlej prispeval za slavistične in filološke študije sploh deloma sam, deloma s pospeševanjem del drugih, je znano. Spominjamo le na njegovo udeleženo pri Dobrovskega staroslovanski slovnici, pri Vukovem srbskem slovarju (za izid obojega smo dolžni hvalo najprej n j e m u), na njegovo cenjenje srbskih ljudskih pesmi itd., na njegov boj za samostojnost srbskega in novogrškega ljudskega jezika, na njegova zanimiva razkritja o albanščini, romunščini in bolgarščini itd. Zbirka njegovih v različnih avstr(ijskih) časopisih izšlih kritičnih sestavkov, ki se enako odlikujejo z ostroumnostjo in učenostjo kakor z izvirstnostjo podajanja, bi bila ne samo vsem slavistom, ampak tudi vsem drugim filologom širšega obzorja gotovo zelo dobrodošla.«

To Čopovo mnenje o Kopitarju je navedel tudi R. Nahtigal,⁵⁵ dodajajoč še Čopovo besedilo iz Šafarikove *Geschichte*, besedilo, nastalo »od velike noči 1829 do srede leta 1831«: »Zasluge tega duhovitega in učenega raziskovalca za slovansko književnost sploh in za višje spoznavanje jezika posebej so prveč splošno znane, da bi bilo potrebno, tukaj nanje posebej opozarjati. Njegova Slovnica slovanskega jezika na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem gre med najvplivnejša filološka dela, izšla na področju slovanske književnosti. Prepolna je svetlih pogledov, presenetljivo novih nazorov in zdravih presoj in z vsem tem v visoki stopnji primerna, da pri bralcu, ki misli s svojimi možgani, zbudi umovanje, ga izostri in popelje k novim idejam. / . . /«

1.6 Sorazmerno važna stvar v abecednem boju je bilo — kakor bi danes rekli — tudi vprašanje razčlenjenosti jezika, njegove zvrstnosti.

1.6.1 Na podlagi nekega mesta pri Kopitarju o nepevnosti francoskega polglasnika je Čop (6) menil, da polglasniki pri petju enako spodrivajo tudi naše pevke /v cerkvi/. Torej bi bil tudi to en razlog za to, da naj se »polovičnih samoglasnikov« (tj. polglasnika) izogibamo, in sicer tako v pisanju kakor pri glasovnem uresničevanju slovenščine. Pri tem loči »s v e č a n o podajanje in plemenitejše besedovanje«. Torej bi bil polglasnik s tem ponižan na nesvečano in ne plemenitejše sporočanje.

1.6.2 Na drugem mestu (14), ko govori o naravni govorni podstavi knjižnega jezika, Čop pravi takole: »Slovinci /ni/mamo 'splošnega n a j b o l j š e g a, tj. i z o b r a ž e n e g a izgovora, ki bi bil lahko podstava pisanja. Kajti slovenščino izobraženci (še zlasti v m e s t i h) bodisi sploh ne, če pa, praviloma vendar slabše govorijo in izgovarjajo kot neizobraženi.«⁵⁶

⁵⁵ Jerneja Kopitarja spisov II. del, Ljubljana, 1945, 322–324.

⁵⁶ Zanimivo je primerjati mesti o, recimo, izobra'enskem jeziku oz. višjem stilu pri Kopitarju in Čopu (zvezo s svojim mestom postavlja Čop sam): Kopitar (Slovnica 1808, 55): »Kranjskemu kmetu ni ušla razlika med njegovim hišnim jezikom in jezikom nemčujočega pisarniškega govorca. Pri pitju gostače ali prosjaške virtuozne družba poziva, da svoji govorni spretnosti dajo zasijati v majhni pridigi o kazni. Tedaj je zabavno videti, kako govornik popusti svojo pristno kranjščino, da bi posnel jezik navadnega pridigarja kot nekak višji stil!« Čop (Kranjska Čbelica, Na svitlobo dal M. Kastelic, 1–3 bukvice, V Ljubljani, 1830–1832 — tu podano po J. Modra prevodu v Matija Čop, Pisma in spisi, Ljubljana, 1983, 115–116): »Dokler namreč ostaja jezik omejen na to, da izraža samo pojme preprostega kmeta, ni primeren za rabo v višjih krogih življenja in znanosti za sporočevalno orodje, se pač še ne more potegovati za ime o m i k a n e g a jezika (ki bi ga zaradi gole č i s t o s t i zaslužil tudi marsikateri od jezikov d i v j a k o v). Jezik more dobiti pravo omikanost samo s tem,

1.6.3 Tu v drugem delu tega besedilnega mesta torej Čop prihaja do istega zaključka kakor že l. 1808 Kopitar: da je podstava slovenskega knjižnega jezika lahko le jezik podeželja oz. preprostega slovenskega človeka. Tudi na str. 16 vidi, »da so izobraženci pri nas ne m š k o izobraženi, da se zato slovensko piše samo za p o d e ž e l s k o l j u d s t v o«, kar bi lahko nadaljevali z mestom s str. 2, in sicer: »/knjige/ tiste vrste, ki jih, se zdi, imajo /pisci/ za e d i n o p o t r e b n e«, saj (16) »podeželsko ljudstvo / . . / nikjer nima svoje književnosti«.

1.7 Kopitarja je gotovo močno bolelo, s kakšnim komaj prikritim prezirom je Čop pisal o slovnica, toliko bolj, ker je to pesem takó intoniral Čelakovský. Za primer tega Čopovega besedovanja (1): »Torej: kjer je veliko slovníc, tam se pravilno piše. V resnici se nam tam zdijo zelo naravne tožbe o n e p r a v i l n o s t i (še zlasti, če se slovnice med seboj tako ločijo kakor naše), ker vsakdo presoja po slovnici, ki jo je sam napisal ali jo sprejel. / . . / Ali se je pač sploh katera književnost začela s s l o v n i c o? Kako pozno se je slovnica pojavila v Grčiji.« In v tem stilu dalje, da sta Sofoklej in Platon (in še starejša grška književnost) »že precej pravilna pisatelja«, čeprav iz časa, ko slovnice še ni bilo, da pa se »po izidu slovnice v aleksandrinskem obdobju jezik grških pisateljev ni ravno izboljšal«. In še (2), ko ostro izjavlja, da je on (Čop) »osnovno pravopisje imel zmeraj za po sebi zelo podrejen del slovnice«, a se nato nekako popravlja z nadaljevanjem »ki lahko postane zanimiv le ob tako temeljiti obravnavi, kakor je Kopitarjeva v kranjski ali K. L. Schneiderja v latinski slovnici«. In takoj nato spet negativno po Kvintilijanu: »Ampak seveda! če ob majhnem številu d o b r i h s l o v n i c vidimo grozanski kup b e d n i h, skoraj moramo priznati upravičen prezir sveta do slovnice«. In spet (vsaj delna) izjema, kar se tiče Metelkove slovnice: »Moramo pa ponovno izjaviti, da imamo gospoda Metelka knjigo, čeprav nam je posamezno v njej — in sicer nauk o osnovnem pisanju (Elementarlehre)⁵⁷ — graje vredno, na splošno za zaslužno, in pogrešati je ne bo hotel nihče, ki mu je do natančnejšega poznanja kranjskega jezika.« Rekli smo, vsaj delno priznanje, kajti Čop na drugem mestu o Metelku govori kot o samo pridnem izpolnjevalcu formularja, ki ga je s svojo slovnico sestavil Dobrovski.⁵⁸

ko je postopoma vpeljan v te kroge. T a k a omikanost pa do zdaj manjka kranjsko-slovenskemu (kvečjemu bi mogoče lahko izvzeli sorbsščino ali lužiško slovanščino), o čemer se lahko vsak prepriča, če poskusi napisati v omikanem slogu, pa ne mogoče kakšno znanstveno delo, temveč samo p i s m o, čeprav to brez težav lahko napravimo na primer še celo v hrvaščini, in sicer ravno zato, ker tam izobraženci pogosteje govorijo in pišejo to narečje, kakor se dogaja z našim. Pri nas pa se nekaterim to niti ne bo zdelo potrebno, ker menda mislijo, da je že vse opravljeno, če kmečko govorico, kakršna pač je, kar najbolj vestno prenesemo v knjigo, zato pa tudi v svojih spisih uporabljajo izraze in podobe, ob katerih se spotika še kmečka zdrava pamet, ker pogreša izraz, primeren za vzvišenost predmeta. Seveda kmet ne ve, v čem je ravno višji slog, vendar čuti, da je potreben, kakor hitro ga zahteva snov. (Primerjaj Kopitarjevo slovnico, pripombo na strani 55.) Naj mu dajo kaj boljšega kot nemškujouče fraze starejših kranjskih pisateljev in zgolj slovnična in besedna umetničenja nekaterih novejših, pa ne bo treba čakati na njegovo priznanje.«

⁵⁷Takega poglavja v M e t e l k o v i knjigi ni: mišljen je Uvod (str. 1), kjer Metelko podaja svoj črkopis in k temu spadajoče Pojasnitve (2–22), kjer so pod poglavjem Izgovor kranjskih črk (2–9), Sorodnost črk (9), Dvoglasniki (9–10), Ožji ('mehki') temeljni glasovi in begli samoglasnik (10–11), Prehajanje samoglasnikov (11–12), Spremembe samoglasnikov (13–15), Dodajanje črk (15–17), Izpusti (17–18), Naglas kranjskih besed (18–22).

⁵⁸ABC I 2: »Pokojni Dobrowsky je sicer hvalil s l o v n i c o g. Metelka (kar smo tudi mi ponovno

SUMMARY

Matija Čop regarded Slovene linguistics, probably following Čelakovský's example, somewhat condescendingly, therefore his view of things as they really were was often considerably blurred. There was practically only one thing he was right about, and that was his determined resistance (echoing that of J. Zupan) to the introduction of Greaco-Cyrillic letters into the Latin alphabet; but then, this was the one thing which (for reasons of aesthetics) was regarded in the same negative way even by his opponents in the Alphabet War, except that they were putting linguistic functionalism above the principle of, say, (typo)graphic sightliness. The same could be said about his admonitions, likewise expressed prior to him (by A. T. Murko, by A. M. Slomšek), that the new alphabets were splitting Slovenes even further, when they should be as united as possible (at that time Prekmurje still had, and would continue to have, its own alphabet), and that the new letters were isolating them from the West Slavic and European community of the Latin alphabet (Čelakovský), from which a detachment, but a lesser one nevertheless, was to be caused even by adopting (following the example of the Czechs) háček over *c z s* to indicate shibilants (although it would have been best to retain the digraphs, like the languages of Western Europe).

What is strictly linguistic in Matija Čop's argument is, however, practically unsustainable:

(1) The write-as-you-speak principle is to be understood in terms of phonology, rather than, as Čop would understand it in order to demonstrate its unfeasibility, in terms of phonetics; and this principle obviously cannot apply also to the suprasegmental features, in the sense of designating, for instance, even tonemicity. To be sure, certain divergences were acknowledged here (*obramba*, as in Greek *symbolaios*).

(2) A single character for a single phoneme is in languages such as Slovene the ideal solution, everything else is a less suitable alternative (here, too, one should take into account the different types of languages and the different possibilities of morphological alternations in weak positions).

(3) Certainly a one-letter presentation of a phoneme is to be referred to a digraph, and one of the reasons is the saving of space, too. A special case here is the indication of sound length by double letters.

(4) The principle that accent marks should not at the same time signify segmental phenomena is a sound one, particularly in the case of languages having conspicuous suprasegmental features (such as Slovene and Serbo-Croatian); in languages such as French, however, there is no such obstacle. Kopitar's precept prevailed almost absolutely in scientific phonetic transcription.

(5) It also holds that the sound value of the letters should preferably stay the same as in the original alphabet, in our case Latin. There are, however, doublets (e.g., *č/k*) that can be profitably utilized to designate distinct phonemes. On the other hand, it proved impossible to invent additional letters which were compatible with the Latin alphabet in the elegance of style.

(6) It is true that minor language communities do not have the force to draw the larger ones in their direction; it can only be the other way round (e.g., the Czech community vs. the Croatian/Slovene community). However, a minor language community can be the source of incentives.

As it was grasped already by J. Marn, the death of Metelko's alphabet was caused above all by the fact that *metelčica* was rebutted by the Slovenes themselves: in Carinthia by U. Jamik, in Styria by A. Murko as well as by A. M. Slomšek (Slavomir), in Carniola by Zupan, by the official church, and by the *Čbelica* circle. However, *gajica*, which under Bleiweis's strategy replaced *bohoričica* only ten years later, nevertheless conformed in some measure (i.e., in designating each consonant

storili, ne da bi se sicer hoteli primerjati s takim možem), ne pa novih kranjskih č r k, za katere edine nam gre tu. /.../ Drugače pa, kar zadeva siceršnje zasluge slovnice g. Metelka, jih moramo omejiti na vsekakor hvale vredno pridnost, s katero je izpolnil 'kopito' (Formular) Dobrowskega.«

with a single letter) to the principal tendency of Kopitar's reform; but it thoroughly failed in regard to marking the schwa vowel, and in practice also in regard to marking the mid vowels, because the accent marks denoting vowel quantity and closeness/openness have ordinarily not been used, so that the Slovene alphabet keeps some phonologically relevant features of the standard Slovene language outside the awareness of its users.